

FORMA E FUNCIÓN DO SUFIXO *-UEL* NO GALEGO MEDIEVAL*

RAMÓN MARIÑO PAZ
Universidade de Santiago de Compostela

0. *Presentación*

Fronte a áreas coma a romanesa, a retorrománica oriental e mais a italiana centromeridional, que non ultrapasaron os niveis que a síncope de vogais postónicas atinxira no latín tardío, os dominios noritalianos, retorrománicos occidentais, galorrománicos e iberorrománicos estenderon esa síncope a distintos contextos, coas correspondentes acomodacións das estruturas silábicas cando estas se fixeron necesarias. As fontes galegas medievais amosan que o noso romance participou desta maior apertura á síncope de postónicas propia da Romania occidental, aínda que non sen acusar en bastantes casos a competencia das variantes non sincopadas.

Con todo, nunha presada importante de voces o galego e o portugués destacáronse fronte ao castelán pola conservación das vogais postónicas: *béuedo*, *cóuedo*, *déuedo* etc. De par disto, cómpre recordar que sufixos coma os descendentes dos latinos *-ĀTICUM* e *-BĪLIS* tamén mantiveron comunmente a vogal postónica (*-ádego*, *-ádigo* / *-uel(e)*, *-uil(e)*), talvez por recibiren un tratamento culto ou semiculto. No entanto, nos textos galegos medievais o sufixo herdeiro do *-BĪLIS* latino tamén se presenta por veces cunha fisionomía provocada pola síncope da vogal postónica non final (*-ble*). A analizar esta variación de formas desde a

---

* Este artigo realizouse na sección de Gramática Histórica do Instituto da Lingua Galega da Universidade de Santiago de Compostela.

consideración da diversidade dos xéneros discursivos, da diacronía e da dialectoloxía dedicarei as páxinas seguintes, mais non sen antes declarar as decisións que tomei respecto das unidades lexicais *nobre* e *móuuel* (e as súas variantes).

A voz *nobre* ou *noble*, substantivo ou adxectivo, procede do latín NŌBĪLIS (arcaico GNŌBĪLIS) ‘coñecido’, ‘ilustre’, un adxectivo derivado do verbo NŌSCĒRE. No seu caso a ligazón semántica entre o verbo base e o adxectivo que del derivou debeu de se escurecer moi antigamente, de tal xeito que resultaría favorecido un proceso conducente a que -BĪLIS deixase de percibirse como sufixo e a que o seu desenvolvemento fonético se vise completamente libre de condicionamentos paradigmáticos. Non estraña, por tanto, que a nosa lingua medieval ofrezca para est nalgún caso, substantivos) que neste artigo vou analizar p e nome unha variación *-bre / -ble* (*nobre / noble*), sempre con síncope da vogal postónica, ao paso que para os adxectivos (e, or extenso tal variación se establece noutros termos, que son os que a seguir expoño prescindindo de toda a diversidade gráfica posible (<u / v / b>, <i / j / y>, <l / ll>), por esta resultar innecesaria para o cumprimento dos obxectivos que aquí persigo:

1. Sen síncope da vogal postónica: *-uele, -uel, -uile, -uil* no singular e *-ueles, -uiles* (ou *-uilis*), *-uēēs, -uijs* no plural.
2. Con síncope da vogal postónica: *-ble* (ou *-bre*) no singular e *-bles* no plural.

Como descendente de NŌBĪLIS, a variante predominante en toda a nosa documentación medieval é *nobre*. Única na lírica profana (LP), apenas coñece a competencia nas CSM (con só algunha excepción nalgún dos seus códigos) e mesmo no *Cancioneiro galego-castelán* (CGC). No terreo da prosa non notarial, é moi maioritaria en TC, MS, TA e CI, mais non na *Geral Estoria* (9 rexistros de *nobre(s)* e 21 de *noble(s)*), nin na *Crónica Troiana* (37 ocorrencias de *nobre(s)* e 29 de *noble(s)*) nin na *Historia Troiana* (23 casos de *nobre(s)* fronte a 65 de *noble(s)*). Na prosa notarial este nome utilizouse moi pouco, polo que as cifras que se poderían dar ao respecto sobre a variación *nobre / noble* non resultarían significativas.

O latín clásico tiña adxectivos formados mediante a adición do sufixo -BĪLIS a bases, xeralmente verbais, que acababan en vogal: -ĀBĪLIS (AMĀBĪLIS), -ĒBĪLIS (DELĒBĪLIS), -ĪBĪLIS (TERRĪBĪLIS), -ŪBĪLIS (SOLŪBĪLIS). Apartábase desta norma MŌBĪLIS, talvez nacido como consecuencia dunha disimilación que actuaría sobre un orixinario e hipotético *MOVIBILIS (*MOVIBILIS > MŌBĪLIS) (cf. Allen Jr. 1966: 76). MŌBĪLIS, por tanto, non gardaba unha regular relación formal con MŌVĒRE no latín clásico, como tampouco o facía o nome medieval *móuel* (ou variantes) co verbo *mouer*. Mais, fronte ao que acontece cos de NŌBĪLIS, os resultados rexistrados para MŌBĪLIS nas nosas fontes medievais si que responden ás pautas variacionais do sufixo *-uel(e) / -uil(e) / -ble* que antes apuntei: *mouel(e), mouil(e), mobile(s)* etc. Por esta razón, si terei en conta esta voz na análise da variación formal do sufixo proveniente de -BĪLIS no galego medieval, mesmo admitindo que nesta unidade lexical o recoñecemento de tal sufixo podería ser cuestionado.

De feito, a procura do restablecemento dunha regular relación formal e semántica co verbo base *mover* conduciu tardia-mente a crear o adxectivo *movible* ou *movíbel*, para o que, dadas as nosas grandes carencias de documentación escrita entre o solpor medieval e mediados do século XIX, non podo aducir un testemuño galego máis antigo ca o *movíbel* que se encontra no limiar de Domingo García-Sabell ao *Terra Brava* (1955) de Ánxel Fole (cf. TILG). Por contra, para o castelán o DCECH rexistra por primeira vez *movible* en *El Corbacho* (1430) do Arcipreste de Talavera, mentres que o DENFLP sitúa no século XVI a entrada de *movível* no portugués. En vista de que en galego os adxectivos con sufixo *-uel(e), -uil(e)* ou *-ble* derivados de verbos da CII toman a vogal temática *-i-* xa na época medieval (*aborreçibelles*, VFD, II, p. 446, ca. 1484), creo que non se pode aventurar que o serodio *movible* ou *movíbel* se oculte xa baixo a forma gráfica *mouebles* dun documento compostelán de 1405: “per meus bēes *mouebles* e raizes” (USC, p. 282)¹.

---

¹ Esta consideración inclíname tamén a disentir de Menéndez Pidal (1980: 260) cando supón un non rexistrado étimo *MŌVĪBĪLE para formas de do-

1. Forma

1.1. Poesía e prosa non notarial

Soamente 1 dos 674 rexistros deste sufixo que recadei na miña exploración se encontra nun texto poético², e soamente 71 deles (o 10.50%) foron tirados de obras de prosa non notarial. Os 602 restantes, que supoñen máis ou menos o 89.25% do total, tomeinos de documentos notariais. Evidentemente, esta descompensación está causada, en parte, polo feito de os nomes adxectivos ou substantivos creados con este sufixo se inscribiren na súa maioría nos campos conceptuais máis ligados ao vocabulario propio dos instrumentos notariais e ocorreren con menor frecuencia nos campos nocionais máis vinculados á poesía medieval (CSM, LP, CGC), ás crónicas históricas (TC, GE) e aos relatos do ciclo troiano (CT, HT)³. Con todo, como pode verse nas táboas 1 e 2 do anexo deste artigo, a súa presenza aumenta un pouco nos pequenos fragmentos de prosa xurídica ou foral que se conservan (FD, FR, TPb, TP2, GTL)⁴, así como nun libro

---

cumentos leoneses, casteláns e aragoneses dos séculos XI, XII e XIII coma *mobuile* (1030), *mouebile* (1061, 1111) ou *moueble* (1105, 1160, 1233, 1236). Creo que acertan Corominas e Pascual cando no DCECH lle replican a Pidal que “no hay en castellano ningún adjetivo en *-eble* *-IBILIS*” e paréceme moi digna de atención a súa interpretación das devanditas formas escritas dos séculos XI, XII e XIII como “meras latinizacións ocasionales de la forma romance diptongada, [que] no prueban nada para el latín vulgar: los notarios tenían dificultad en latinizar el cast. *mueble* por la falta o suma escasez de adjetivos latinos en *-OBILIS*, y la abundancia de los en *-IBILIS*, de ahí que crearan el regular *movibilis*, que les recordaba la forma castellana, pero que no tuvo existencia real”. Ora, tamén é certo que o galego *mouebles* de 1405 semella tardío de máis para que se lle poida aplicar esta interpretación que os autores do DCECH propoñen para nomes de documentos dos séculos XI, XII e XIII.

² Refírome a *móvil*, contido nunha tenzón do portugués Estevan da Guarda: “quant’ei na terra, *movil* e raiz” (LP, 30.35).

³ En TC hai ocorrencias dos adxectivos *conuenáuil*, *duráuil*, *perduráuil* e *semelláuil*; en GE, de *estábele* e de *móuele*; en CT, só de *estáuel*; e en HT, de *invisíbele* e de *semelláuele*.

⁴ Lense rexistros de *estáuel*, *móuel* e *semeláuel* en FD; de *móuele* e *semeláuel* en FR; de *móuel* en TPb; de *móvil* en TP2; e de *perduráuel* en GTL. Téñase en conta

de temática relixiosa (MS) -non en CI- e noutro de prosa técnica (TA)⁵. No entanto, no conxunto da prosa non notarial este sufixo révelase como moi pouco produtivo, pois as súas 71 ocorrencias só se corresponden con 8 palabras diferentes: *aprazíuele*, *conuiniuil*, *duráuil*, *estáuel*, *jnoisíbele*, *móuel*, *perduráuel* e *semelláuel*.

Esta escaseza de documentación inclinoume a reflectir números de ocorrencias e non porcentaxes nas táboas 1 e 2 do anexo deste artigo e, para gardar a imprescindibile coherencia, tamén nas táboas referidas á prosa notarial (da 3 á 12) e nas táboas resumo (13 e 14). Deste xeito ofrécese unha idea máis exacta do que era a frecuencia de uso deste sufixo na nosa lingua escrita dos séculos XIII ao XVI, sen a enmascarar baixo porcentaxes que, con todo, serán ofrecidas cando se estime pertinente.

Canto á forma con que este sufixo se presenta na prosa non notarial, é evidente que nela se produce un triunfo case que absoluto das solucións sen síncope da vogal postónica desde as fontes do século XIII ata as do XV. No singular son maioritarias as formas con vogal postónica /e/: fronte a 41 casos de *-uel* ou *-uele* só se atestan 14 de *-uil* ou *-uile*. A única forma con síncope da vogal postónica, *mobre*, encóntrase nun fragmento dunha versión galega da Terceira Partida que se pode datar entre 1300 e 1350 e que, ao meu modo de ver, debe considerarse con cautelas no tocante ao rigor con que foi feita a súa transcripción: “que se o demandado mostra a cousa *mobre* que lle demandan...” (TPb, p. 108).

No plural (táboa 2) as opcións *-bles* e *-bres* están completamente ausentes e, dos 15 rexistros recadados, unicamente 3 presentan perda de /l/: *conuiniuijs* (TA, p. 81) e *semellaijs* (TC, p. 549; TA, p. 67)⁶. Ora, en TC (ca. 1295-1312) recóllense *conuenauilles* (p. 894) e *perdurauilles* (p. 656) ademais de *semellaijs*; e en TA (inicios do século XV), xunto a *conuiniuijs* e *seme-*

---

que estes textos son fragmentos non moi extensos, polo que o leve aumento da presenza neles de adxectivos con sufixo *-uel* debe entenderse en termos relativos.

⁵ En MS atéstanse casos de *aprazíuele*, *cōueníuele*, *perduráuele* e *semelláuele*; en CI, só de *semelláuel*; en TA, de *conuiniuel* e *semelláuel*.

⁶ Dos outros 12 rexistros, 8 son de *-ueles* e 4 de *-uiles*.

llaijs utilizáronse *conuenyuelles* (p. 131), *conuinjuilles* (p. 125), *conuiniuyllles* (p. 65) e *semellauelles* (pp. 63 -2 veces-, 100). Por tanto, nestas dúas fontes predominan os plurais formados coa engádega do alomorfo *-es* e o mantemento do /l/ final do adxectivo paroxítono en singular, que son os que se axustan á única tipoloxía que se coñece en todas as outras obras de prosa non notarial. A meu parecer, o que isto pon de manifesto é que do século XIII ao século XV houbo en galego dificultades para a asimilación patrimonializante dos adxectivos que contiñan o sufixo *-uel* / *-ueles*, que eran de transmisión fundamentalmente escrita e erudita e que probablemente, como máis adiante apuntaremos, contendían daquela con outros sufixos con carga semántica parcialmente coincidente. No singular, a resistencia ao tratamento patrimonial manifestouse no grande éxito de que gozaron as solucións con mantemento da vogal postónica; no plural, esa resistencia patentizouse no escaso suceso que alcanzaron as variantes con eliminación do /l/ do singular.

A chamada *Crónica Xeral Galega* (TC), traducida de fontes castelás entre 1295 e 1312, pon en evidencia que os seus autores sentían as solucións *-uil(e)* / *-uil(es)* como as propiamente galegas, pois son estas as que utilizaron para verter ao galego adxectivos que nos orixinais que traducían aparecían con sufixo *-ble(s)*⁷:

Et foy comprido o termjno de sua vida, et que era chegada a ora da (sua) *durauil* (TC, p. 893; castelán: “de la durable”).

Deschime uida, esta nõ *dura[ui]lle*, quanta foy teu plazer (TC, p. 895; castelán: “durable”).

Auer as outras do rreyno *perdurauil* (TC, p. 897; castelán: “perdurable”).

Uaamosnos para as gentes *perdurauilles* (TC, p. 656; castelán: “p. la vida perdurable”).

---

⁷ Nestes exemplos a versión do texto castelán correspondente tomeina do aparato crítico de TC.

Acontece o mesmo na versión galega da *General Estoria* de Afonso X, mais neste caso entre o *-ble(s)* castelán e o *-bele* ou *-uele(s)* da tradución galega da primeira metade do século XIV:

GE	Alfonso X el Sabio (2001)
Et Nod, segundo os Despoemētos dos nomēes propios que som ãna Biblia, quer [tanto] dizer em nosa lyngagē cōmo cousa que nō he <i>estabele</i> et que nō esta queda (p. 12).	E Nod segund los Esponimientos de los nombres propios que son en la Biblia, quiere dezir en el language de Castiella tanto como cosa que non es <i>estable</i> o que non está queda (vol. 1, pp. 18-19).
Et chamarō por ende aCaym, Caym Nod, et quer dizer tanto cōmo Caym [movediço], ou nō <i>estabele</i> , et a essa terra esto diserō outrosy (p. 13).	E llamaron a Caím por ende Caím Nod. E quiere dezir tanto como Caím movedizo o non <i>estable</i> , e a essa tierra otrossí (vol. 1, p. 13).
Et partio Abraã em sua vida os [bēes] <i>moueles</i> et rrayzes ontre Ysaác et os outros fillos (p. 240).	E partió Abraham en su vida sus bienes, <i>mueble</i> e raíz, entre Isaac e los otros hijos (vol. 1, p. 295).
Nos nō avemos aaver nada do <i>moue</i> le nē da erdade de noso padre (p. 293).	Nós non avemos a aver nada del <i>mueble</i> nin de la heredad de nuestro padre (vol. 1, p. 295).

Máis adiante, con outros datos na man, poderemos completar estas observacións.

1.2. *Prosa notarial*

Dicía anteriormente que o maior uso dos nomes formados con sufixo *-uel* na prosa notarial debe correlacionarse coa vinculación que estes nomes teñen con certos campos nocionais estreitamente ligados a este xénero discursivo. A esta observación cómpre engadirlle agora que a abundancia de tales voces nestes textos (602 rexistros dun total de 674 na miña recolecta) tamén debe poñerse en relación coa gran recursividade que neles alcanzan certas fórmulas que as conteñen: “e a quarta fique firme e *estáuil* en todo tempo”, “[bēes] assy *móueles* como rayz”, “foy presente et puge en ella este signo que e *semelláuel* do que o no-

tario sobredito me deu en testimoyo de uerdade”, “moeda usáuille” etc. Tanto se repiten algunhas destas unidades lexicais (*estáuel, móuel, semelláuel, usáuel...*) que aos 602 rexistros totais que recompilei nos instrumentos notariais que explorei só lles corresponden 24 palabras diferentes (cunha media de 1 unidade lexical por cada 25 ocorrencias, aproximadamente): *aborreçíbelle, agradable, amigáuel, benerable, comunáuel, conuiníuel, conçelláuel, enperduráuil, enposíuele, estáuel, faboráuel, fincable, inmóuel, miserable, móuel, paçíuile, perduráuel, posíuele, rasonáuel, revocáuel, semelláuel, suçésíuelle, usáuel e yrreuocable*.

Polo que se refire á forma que o sufixo adopta neste tipo de fontes, salta á vista que a opción *-ble(s)* é minoritaria e fundamentalmente tardía. As súas 132 ocorrencias supoñen unicamente o 22% do total de 602, aproximadamente. Arredor do 78.25% de tales 132 ocorrencias (exactamente, 103) encóntrase en instrumentos notariais labrados entre 1451 e 1520 en diferentes coleccións documentais (VFD, USC, HG-P, AP, PSVD, SVP, MSMFP...), e aproximadamente o 14.25% (19 casos) está contido en documentos elaborados de 1401 a 1450. Isto significa que ao redor do 92.50% dos rexistros de *-ble(s)* neste tipo de xénero discursivo pertence a textos do século XV ou dos inicios do XVI. Por tanto, en fontes anteriores a 1401 o uso da variante *-ble(s)* pode cualificarse de residual: 4 casos de 1251 a 1300⁸, 2 de 1301 a 1350⁹ e 4 de 1351 a 1400¹⁰.

Da outra parte, as distintas variantes singulares e plurais con mantemento da vogal postónica (*-uel, -uele, -uil, -uile / -ueles, -uiles* ou *-uilis, -uijs, -uěs*) só deveñen minoritarias nos documentos de 1451 a 1520, onde constitúen ao redor do 26% dos rexistros. Trátase dun descenso de frecuencia moi abrupto, pois,

---

⁸ As seguintes: *mobles* (VFD, I, p. 24, ano 1265, 2 veces), *moble* (HG-P, p. 206, ano 1296), *muble* (MSMFP, p. 56, anos 1270-1324). Adscribo este rexistro de *muble* á segunda metade do século XIII, mais admito que podería ser dos inicios do XIV.

⁹ Son dúas ocorrencias de *estable* (VFD, I, p. 70, ano 1314; CDMO, III, p. 21, ano 1314).

¹⁰ Véxanse: *mobles* (SHIG, p. 99, ano 1385; USC, p. 260, ano 1386), *conuenibles* (SVP, p. 112, ano 1394, 2 veces).

se tales opcións cobren o 95% dos casos nos instrumentos de 1251 a 1300, o 98.75% nos de 1301 a 1350 e o 95.50% nos de 1351 a 1400, aínda supoñen o 86.50% nos de 1401 a 1450.

A meu parecer, non se pode desconectar este carácter tardío da fulgurante alza da frecuencia de uso da variante *-ble(s)* da paulatina maior apertura cara ao castelán que se vai observando nos nosos instrumentos notariais conforme avanza o catrocentos. En efecto, nos documentos posteriores a 1450 van adquirindo frecuencia, e nalgúns casos mesmo certa normalidade de uso, castellanismos coma *abad, cabildo, canonigo, fasta, feligresía, según, sepan, testimonio, testigo, yguala, yuso* etc. (léanse os máis serodios de VFD, USC, HG-P, MSCDR, MSMFP, PSVD ou SVP). A variante *-ble(s)* do sufixo que aquí estou a estudar comparece en moitos deles. Entrando na recta final do século XV, cada vez é menos raro atopar tamén, en documentos con uso de *-ble(s)*, fragmentos enteiros en castelán (por exemplo, no MSCDR, doc. 631, ano 1496), ou sintagmas formularios evidentemente tomados da lingua da corte como “escruiano del Rey e Reyna nuestros señores” (SVP, doc. 267, ano 1488), “del Consejo del Rey e de la Reyna, nuestros señores” (VFD, I, doc. 107, ano 1489) ou “firmó aquí de su nombre, como testigo” (VFD, I, doc. 123, ano 1520). Hai tamén algún documento tardío con notable nivel de hibridismo galego-castelán e emprego de *-ble(s)* (por exemplo, MSMFP, doc. 220, ano 1515).

No Libro de notas de Álvaro Pérez de 1457, onde se emprega exclusivamente a variante *-ble(s)*, abundan castellanismos lexicais como *semejable* (AP, 1158) e non poucos máis que se poden adscribir ás esferas do léxico xurídico-administrativo (*avenjr, cõuenjr, bachiller, bjē* ‘propiedade’, *debda, debdor, enagenar, jncurryr, pertenẽcia, poseer, rrẽta, testigo, vẽta...*), á dos substantivos con que se designan os cargos ou oficios eclesiásticos (*arçidiano, arçobispo, canónjgo, frayles...*) e mesmo ao léxico común (*cãdado, carmenador, delante, menester, merçed, serujdũbre, setiẽbro, señal, venjr...*) e ao grupo das palabras gramaticais (*ahuique, fasta, segũu*). Son moi rechamantes certas locucións adverbiais que se tomaron do formulario castelán sen ningún tipo de adaptación: *de llano en llano* ‘verdadeiramente’, *en manos (e poder) de, por me-*

nudo. Do castelán procede tamén, como e obvio, o sufixo *-ill(as)* de *çentillas* ‘cintiñas’ (AP, 1734).

Canto ás variantes do plural con mantemento da vogal postónica, no corpus de prosa notarial explorado é exigua a representación que atinxen as que implican eliminación do /l/ final do singular: o 1.73% (3 casos dun total de 173 rexistros sen eliminación da vogal postónica). Trátase de documentación con- tidas en dous documentos da primeira década do século XIV:

E pagado este que eu mando, do que remeeçer, faço herees en tódolos meus bees *mouuis* e non *mouuis* meus fillos e mias fillas (VFD, I, p. 56; ano 1302).

Que se[*j*]an pessoas *semelávẽes* de vos (MSMFP, p. 51; ano 1310).

Este dato sitúase en liña co que ofrecín para o mesmo tipo de plurais na prosa non notarial e, por tanto, permite corroborar a idea de que entre mediados do século XIII e inicios do XVI os nomes formados con sufixo *-uel / -ueles* estiveron lonxe de acadar unha plena integración patrimonializante no sistema lingüístico galego.

Do punto de vista da variación diatópica, non se pode dicir que a variante con síncope da vogal postónica (*-ble(s)*) sexa característica da documentación notarial dunha determinada zona. Antes de 1400, cando o seu emprego é sumamente raro, témola tanto en instrumentos da zona occidental (Baiona, Muros) coma da centro-oriental (Melón, Ribadavia, Ourense, Monforte de Lemos, talvez Pombeiro), e os rexistros aducibles son tan escasos que non semellaría fundado tirarmos conclusións do feito de que poidamos sinalar 7 casos da Galicia centro-oriental por só 2 da occidental:

E todas las outras cousas que avemos, assí *mobles* como non *mo- bles* (VFD, I, p. 24, ano 1265; Melón)

Por quanto eu ey e devo d-aver *muble* e $\rho\alpha\sigma$ guanado e por guanar (MSMFP, p. 56, anos 1270-1324; Monforte de Lemos)

Per quanto auemos τ deuemos a auer a $\acute{y}$ *moble* commo $\rho\alpha\sigma$ (HG-P, p. 206, ano 1296; Baiona)

E a avença e conposiçon que fique firme e *estable* pera por senpre (CDMO, p. 21, ano 1314; Ribadavia)

E a avença e conposiçon que fique firme e *estable* pera por senpre (VFD, I, p. 70, ano 1314; Ribadavia)

Todos los seus bees *mables* e rayzes que ja en seu poder e en sua garda e tras chave ouvesen postos (SHIG, p. 99, ano 1385; Ourense)

Per nos et per nosos bẽes *mables* et rayses (USC, p. 260, ano 1386; Muros)

Et nos asignamos prazos *conuenibles* a as ditas partes (SVP, p. 112, ano 1394; ¿Pombeiro?)

Et nos asignamos prazos *conuenibles* aos ditos Aluar Sanches et sua moller (SVP, p. 112, ano 1394; ¿Pombeiro?)

Canto aos instrumentos notariais posteriores a 1400, a variante *-ble(s)* ocorre con certa frecuencia tanto nas coleccións documentais de enclave occidental (USC, LCS, AP) coma nas que son de enclave centro-oriental (VFD, PSVD, SVP, MSMFP). En HG-P vémolala tanto en documentos da metade leste de Galicia (Viveiro, ano 1409, p. 114; Lugo, ano 1414, p. 100; Vilaster, ano 1475, p. 121) coma noutros da metade oeste (Pontevedra, ano 1506, p. 244, 3 veces). Estes indicios de falta de localización dialectal concreta e de espallamento por todo o territorio veñen a reforzar a sospeita de que a variante *-ble(s)* non se difundiu espontaneamente por Galicia, senón alentada polo modelo que ofrecía a lingua castelá, coa que os notarios galegos da segunda metade do século XV e dos inicios do XVI tiñan cada vez maior familiaridade.

Clarinda Maia (1986: 381) apuntou a súa impresión de que na documentación que ela editou había preferencia polas solucións *-uil* e *-uiles* nos textos procedentes de puntos situados na que actualmente é a provincia de Pontevedra, mentres que nos que proviñan de lugares que hoxe en día pertencen á provincia de Lugo se propendía a utilizar *-uel* ou *-ueles*. Os datos de que eu dispoño (cf. táboas 3 a 12) mostran que, na realidade, as solucións con vogal postónica /i/ son frecuentes tamén en coleccións documentais de localización ourensá (VFD, MSCDR, CDMO, MERS, MPR) ou compostelá e atlántica (USC), ao paso que as

que teñen /e/ alcanzan unha presenza notable en coleccións ourensás ou compostelás con considerable uso de *-uil* ou *-uiles* (VFD, USC, MSCDR, CDMO) ou en coleccións ourensás ou do sur de Lugo (MSMFP, SVP). Se temos en conta, ademais, que nalgúns ocasións a vogal postónica deste sufixo aparece no interior do desenvolvemento do que no orixinal se presenta como abreviatura, creo que será prudente non tirarmos conclusións sobre a distribución diatópica que as variantes *-uel(es)* e *-uil(es)* poderían ter no galego medieval.

Dadas as escasísimas atestacións que temos para os plurais *-uijs* ou *-uëës*, tampouco sería sensato facermos especulacións sobre a súa posible dialectoloxía.

1.3. Conclusións sobre a forma do sufixo

Na variación *-uel(es)* / *-ble(s)* do galego escrito na Idade Media o eixe estruturador principal é o diacrónico: como se pode ver claramente nas táboas 13 e 14, as variantes sen síncope da vogal postónica predominan ata 1450 e sofren un rápido ocaso posteriormente. Por xéneros, o sufixo utilizouse máis na prosa notarial ca na prosa non notarial, e, en conxunto, moitísimo máis na prosa ca na poesía. Mais, polo que se refire á forma, en todos os xéneros se percibe o predominio da opción *-uel* / *-ueles* (ou variantes) ata o ecuador do século XV. Paréceme fundada, por tanto, a sospeita de que a fulgurante expansión de *-ble(s)* na prosa notarial posterior a 1451 estivo en relación directa co aumento da familiaridade co castelán que se daría na actividade profesional de notarios e escribáns a partir do ecuador do século XV. Poderíase dicir que as variantes con síncope da vogal postónica tamén resultaban esperables na deriva diacrónica do galego e que hai esporádicos exemplos delas en textos antigos; con todo, creo que a súa tardía e rápida difusión na prosa notarial si se debe interpretar como inducida polo castelán, pois este contribuíu a promocionar, entre as variantes dispoñibles, aquela que contribuíu a potenciar a converxencia entre os dous códigos lingüísticos.

Dialectalmente, non se aprecian tendencias claras dignas de mención na documentación examinada.

2. Función

En latín os adxectivos deverbais que se formaban mediante a adición do sufixo -BĪLIS precisaban que o individuo, o animal, o obxecto ou o concepto referidos polo substantivo que modificaban era “*de nature à être le siège du procès (exprimé par leur base)*” (Kircher-Durand 2002: 207). Quérese dicir que os substantivos modificados por adxectivos deverbais construídos con -BĪLIS indicaban onde se asentaba o proceso expresado polo verbo de que derivaban tales adxectivos. Coido que esta ampla definición cobre suficientemente os tres grandes valores semánticos que se adoitan distinguir para o sufixo latino -BĪLIS, todos eles irmandados pola constante sémica da non-actualización (cf. Kircher-Durand 2002: 206):

1. Instrumental: ASCENSĪBĪLIS ou ASCENDĪBĪLIS ‘por onde se ascende, ascendente ou que axuda a ascender’; TERRĪBĪLIS ‘que infunde terror’.

2. Pasivo e eventual, cando se unía a lexemas de verbos transitivos: AMĀBĪLIS ‘que pode ser amado’; INVINCIBĪLIS ‘que non pode ser vencido’.

3. Activo, cando se unía a lexemas de verbos intransitivos: STĀBĪLIS ‘que se mantén firme ou constante’; DURĀBĪLIS ‘que dura’. En época tardía tamén chegou a adquirir este valor activo con algúns adxectivos derivados de verbos transitivos: (IN)CRĒDIBĪLIS ‘(in)crédulo’ (cf. Väänänen 1982: 147).

O sufixo podía-se unir non só a lexemas verbais, senón tamén a temas participiais (COMPREHENSĪBĪLIS) e, máis raramente, a lexemas nominais, cos que adoptaba un valor instrumental (PERNĪCĪBĪLIS, ‘pernicioso, que causa destrución’, derivado de PERNĪCĪES; FAVŌRĀBĪLIS ‘que atrae o favor’, derivado de FAVŌR) (cf. Val Álvaro 1981: 185)¹¹.

---

¹¹ Sobre o sufixo latino -BĪLIS cf. tamén a síntese de Pharies (2002: 137).

No esencial, estes valores do sufixo mantivéronse no galego medieval, unhas veces en palabras herdadas do latín e noutras ocasións en voces que non existían en latín senón que se crearon máis tarde por medio da adición do sufixo *-uel* (ou variantes) a bases verbais ou nominais do romance. De acordo co *Oxford Latin Dictionary* editado por P. G. W. Glare (2004), a existencia dunha base latina é segura para catorce das palabras recolectadas neste traballo, herdeiras directas de DURĀBĪLIS, FAVŌRĀBĪLIS, IMMŌBĪLIS, IMPOSSĪBĪLIS, INVĪSĪBĪLIS, IRREVOCĀBĪLIS, MISERĀBĪLIS, MŌBĪLIS, PERDŪRĀBĪLIS, POSSĪBĪLIS, RATIONĀBĪLIS, REVOCĀBĪLIS, STĀBĪLIS e VENERĀBĪLIS. As restantes *-si* non todas, si polo menos a gran maioría- deberon de ser creacións tardías, protorromances ou romances: *aborreçibelle*, *agradable*, *amigáuel*, *aprazíuele*, *comunável*, *conuiniuel*, *conçelláuel*, *enperduráuil*, *fincable*, *paçíuile*, *semelláuel*, *suçesiuelle* e *usáuel*.

No corpus de galego medieval (séculos XIII-XVI) que eu sometín á análise, a maioría das unidades lexicais creadas co sufixo *-uel* formáronse, coma en latín, sobre bases verbais. Con todo, rexistrei tamén algúns adxectivos denominais. Describirei primeiro os casos de derivación deverbais e, a seguir, os de derivación denominal.

2.1. Derivación deverbais

A base verbal sobre a que se constituía o derivado no galego medieval podía ser regular ou irregular. No primeiro caso, a base existía no repertorio lexical do galego medieval, mentres que no segundo se trataba comunmente de temas participiais latinos acabados en *-s-* (*jn-uis-í-bele*, *pos-í-uele*), e excepcionalmente doutro tipo de irregularidades herdadas tamén do latín (como *móuel*, non tirado de *mouer*, senón herdado de MŌBĪLIS, adxectivo que, como anteriormente vimos, xa en latín non mantiña unha relación de regularidade formal con MŌVĒRE).

Os adxectivos derivados de verbos da primeira conxugación galega tomaban a vogal temática *-a-*, mentres que os se

construían sobre verbos da segunda ou da terceira tomaban a vogal temática *-i*¹².

Cando o lexema verbal de base era o dun verbo transitivo, o sufixo *-uel* engadido a el para formar un adxectivo adoitaba expresar posibilidade ou necesidade pasiva ('que se pode ...', 'que debe ou merece ser ...'). Os adxectivos documentados no corpus examinado que se formaron regularmente sobre unha base verbal transitiva son os seguintes:

Aborreçibelle: "et a donde se deuián faser et çelebrar os deuyños ofiços se fasían as semelantes cousas, *aborreçibelles* a Nostro Señor et en seu deseruiço et del Rey, nostro señor" (VFD, II, p. 446; ano 1484). Variantes rexistradas: pl. *aborreçibelles* (VFD).

Benerable: "estando ante as portas dos paaços del Corral del señor obispo, e estando ende presente el *benerable* don Juan de Deça" (VFD, I, p. 124; ano 1439). Variantes rexistradas: sing. *benerable* (VFD).

Conçelláuel "que se pode concellar, é dicir, tratar ou acordar en concello": "que Gomes Rodrigues, bachiller et Pero Yanes Abraldes visen as custas que Juan Duran dezia que fezera enno pleito que ouvera por lo dito conçello con Fernan García alfayate sobre rason da renda *conçellavel* que dezia que non devya pagar et que taixasen as ditas custas segundo deles ben visto fose" (LCS, p. 23; ano 1416); "et do al que seja franco e quite e ysento de todos e quaes quer mrs e pedidos et moedas et tallas *conçelláueles* e de outros quaes quer mrs que se deytaren et derramaren ena dita çidade" (VFD, II, p. 166; ano 1434). O verbo *concellar(se)*, co sentido de 'conversar nunha reunión', usouse polo menos nunha versión galega da Cuarta Partida: "Folgança

---

¹² Como apunta Fernández Ramírez (1986: 62), os adxectivos tomados do latín pero carentes de base verbal de derivación romance tamén presentan *-a* como vogal temática cando se constituían sobre verbos da primeira conxugación latina e *-i* nos restantes casos. Pénsese en unidades non rexistradas no corpus medieval examinado neste artigo, como *terrible* (< TERRIBĪLIS < TERRĒRE), *(in)intelixible* (< (IN)INTELLĪGĪBĪLIS < INTELLĪGĒRE), *inaudible* (< ĪNAUDĪBĪLIS < AUDĪRE). Excepcionais son os casos de (IN)DĒLĒBĪLIS (< DĒLĒRE), (IN)SŌLŪBĪLIS (< SOLVĒRE) e VŌLŪBĪLIS (< VOLVĒRE).

e seguramento muy grande an os homês quando sse *concellan* con seus amĩgos” (CuP, p. 126; ca. 1300-1350). Non o rexistrei como verbo transitivo (‘concellar algo’), mais o seu uso como tal no galego medieval parece moi factible, especialmente tendo en conta a formación do adxectivo *conçelláuel* con sentido de posibilidade ou necesidade pasiva, que se rexistra en documentos notariais do século XV. Corrobora esta impresión o feito de que en Colunga (Asturias) se empregase, polo menos ata as portas do século XX, o verbo *conceyar* cos sentidos de ‘tratar algún asunto en *conceyu*’ e de ‘conversar nunha reunión’ (cf. DCECH)¹³. Variantes rexistradas: sing. *conçellavel* (LCS) / pl. *conçelláueles* (VFD), *conçelláuelles* (VFD), *conçeláuelles* (VFD), *conçella-veles* (LCS), *conseláueles* (VFD), *concellábeles* (VFD), *conçellábeles* (VFD).

Revocáuel: “dou en pura e bõa doaçõ, nõ *rrebocable*, a vós” (AP, 1016). Variantes rexistradas: sing. *revocável* (MSMFP), *revocauale* (MSCDR), *revocable* (MSMFP), *revocavle* (MSMFP), *rrebocable* (VFD), *rrebocable* (AP).

Usáuel: “çento e çinquenta mrs de dineiros brancos desta moeda *husavil*” (MERS, p. 315; ano 1362). Variantes rexistradas: sing. *husauel* (USC), *hussauel* (USC), *usauel* (USC), *vsauel* (USC, MSCDR), *vssauel* (USC), *usábele* (MSMFP), *usavil* (CDMO), *hussavil* (USC, SVP), *husavil* (CDMO, MERS), *hussavil* (CDMO), *husavill* (CDMO), *usáuille* (VFD), *usable* (SVP).

---

¹³ O caso de *concellar* e *concelláuel* podería deitar algunha luz sobre o problemático rexistro de **comunável**: “Por tal pleito que seiades nossos vassallos mandados et obedientes et que façades as casas delles ally hu estavan antes ou en outro lugar en termino desses lugares que seia *comunavel*” (CDMO, III, p. 108; ano 1332). Coido que cabe a hipótese de interpretar este adxectivo como un derivado dun suposto verbo *(a)comunar ‘facer común ou comunal’, de tal xeito que *comunável* significaría ‘que se pode (a)comunar’. De feito, este rexistro pode acompañarse do do adverbio *comunavilmente*, para o que creo que tamén cabe a mesma hipótese sobre o seu significado e que ademais aparece tamén en CDMO: “et se a vos dermos mea semente de pan, dardes a nos meo de pan, et se non a terça en a eyra, o meo do vino no lagar, por noso moordomo a que proveades de co[m]e[r] et de beber *comunavilmente*” (CDMO, II, p. 1039; ano 1275). En todo caso, debo recoñecer que carezo de argumentos que me permitan transformar esta miña hipótese en certeza.

Yrreuocable: “et a pena pagada ou non este estormento et carta de conoçemento seia firme *yrreuocable* et balla para senpre jamays sen contradizimento algun” (PSVD, p. 384; ano 1451). Variantes rexistradas: sing. *yrreuocable* (PSVD).

Derivados irregulares con base en verbos transitivos e valor semántico de posibilidade ou necesidade pasiva eran os seguintes:

Enposíuele: “Et en quanto ao conprimento delas disemos que as ditas cartas son a nos moy agraeatorias et a nos seería cousa *enposíuele* de conprir o contiundo en elas” (VFD, II, p. 471; ano 1454). Verbo base: *poder*. Variantes rexistradas: sing. *enposíuele* (VFD), *enposibelle* (VFD), *ynposíuele* (VFD).

Inmóuel: “dereito espreso he que quando alguna execuçion deue de faser, primeiro se deue de fazer ennos bẽes moueles e ennas cousas de menos valia ante que nos bẽes *immoueles* e de mayor valia” (USC, p. 316; ano 1432). Verbo base: *mouer*. Variantes rexistradas: pl. *immoueles* (USC), *imobiles* (USC).

Jnvisíbele: “Et obrou de seu saber et de seus encãtamẽtos, et tornou se por elles *jnvisíbele*, que a nõ vise negũ” (HT, p. 48). Verbo base: *ueer*. Variantes rexistradas: sing. *jnvisíbele* (HT).

Móuel. É unha unidade rexistrada en numerosas ocasións, moi a miúdo repetida na expresión formularia “bẽes *moueles* et rrayzes”. O sufixo aparece nas súas diversas variantes (-uel, -uil, -ble etc.), mais esta variación formal non se asocia coa expresión de diferentes significados. Case sempre funciona como adxectivo: “Et mando que quanto cõpley τ guaney cõ Oraca Pelaez que Oraca Pelaez aya a meatade de todo tãbẽ *mouil* como rayz” (HG-P, p. 139; ano 1290); “et partio Abraã em sua vida os [bẽes] *moueles* et rrayzes ontre Ysáac et os outros fillos” (GE, p. 240); “per nos et per nosos bẽes *mobles* et rayses” (USC, p. 260; ano 1386); “fizo ynbentario de tódala fazenda *moble* e symobente que fincara de Crara de Beyga” (VFD, I, p. 218; ano 1519). Polo menos desde as fontes da primeira metade do século XIV danse casos de substantivación por elipse dos substantivos *auer* ou *ben*: “Vendo para senpre a vos Johan Radio et aa vosa moller [...] en huna [meatade] et a vos L. Martin meu s[obrino] et a vosa moller] Maria Eanes en a outra meatade et a todas vosas

vozes quanta herdade et chantado et casas et vinnas [et voz] et dereytura et *moville* et reyz de [...] gaança et d'avoença et d'outra qualquer maneira eu ey ena fregesia de Santa Maria de Parade-lla et en todos seus termynos" (CDMO, III, p. 132; ano 1333); "que eu que lles lleixase o meu quinon d'avença muvyl que a min o dito Alvar Rodrigues aqueçia pollo quinon do *muvyl* de Maria Alvares minna filla" (CDMO, III, p. 315; ano 1366); "nos nõ avemos aaver nada do *mouele* nẽ da erdade de noso padre" (GE, p. 293); "et as outras vozes depus vos faran loytosa do mellor *mouele* que hy ouuer" (MSCDR, p. 653; ano 1429); "diso que todo era verdade, que avían de pagar senpre loytosa, o mellor *mobel* [...] que o defunto tevese" (VFD, I, p. 177; ano 1481); "o mellor *moble*" (VFD, I, p. 160; ano 1481); "o mellor *móuel*" (VFD, I, p. 160; ano 1481). Verbo base: *mouer*. Variantes rexistradas: sing. *mouel* (FD, TPb, HG-P, PSVD), *móuel* (VFD), *movel* (CDMO), *móvel* (MSMFP), *mobel* (VFD), *mūtell* (MSCDR), *mouele* (FR, TPb, GE, MSCDR), *móbele* (MSMFP), *mouil* (USC, HG-P, MSCDR), *móuil* (VFD), *móvil* (LP), *movil* (TP2, CDMO, GHCD), *movyl* (CDMO), *mobil* (CDMO), *moville* (CDMO), *múuil* (VFD), *muvil* (CDMO), *muvyl* (CDMO), *muvyll* (CDMO), *moble* (VFD, HG-P), *mobre* (TPb), *muble* (MSMFP) / pl. *moueles* (GE, USC, HG-P, PSVD, MSCDR, SVP), *móueles* (VFD), *mouelles* (USC, HG-P, PSVD, SVP, MSMFP), *móuelles* (VFD), *moveles* (LCS, CDMO, SHIG), *móveles* (VFD, MSMFP, MERS), *movelles* (USC, MSCDR, CDMO, SHIG), *móvelles* (VFD, MSMFP), *mobeles* (USC, HG-P, PSVD), *móbeles* (VFD, MSMFP, MERS), *mobelles* (USC, CDMO), *móbelles* (VFD, MSMFP), *muueles* (SVP), *mouiles* (HG-P), *móviles* (VFD), *mouilles* (HG-P), *moviles* (CDMO), *movilles* (VFD, MSCDR, MPR, CDMO, SHIG), *móviles* (MSMFP), *movyles* (CDMO), *móvylls* (MERS), *mobiles* (PSVD), *móviles* (VFD), *mobyles* (SVP), *muuiles* (SVP), *muuilles* (SVP), *muvilles* (CDMO), *mouits* (VFD), *mobles* (VFD, USC, HG-P, AP, PSVD, SVP, MSMFP, MERS, SHIG).

Posíuele: "que a nos seja *posíuele* et non ynposíuele" (VFD, II, p. 473; ano 1454). Verbo base: *poder*. Variantes rexistradas: sing. *posíuele* (VFD).

Finalmente, no adxectivo **miserable** ‘digno de conmisericordia’ o sufixo tamén contén o valor semántico de posibilidade ou necesidade pasiva: “Juan de Montaos, morador enna dita cidade, era ome prove et *miserable* persona” (LCS, p. 74; ano 1417)¹⁴. Trátase dun novo caso de derivación irregular, pois no repertorio lexical do galego medieval non existía unha base verbal transitiva *miserar. O noso romance, coma outros circundantes, herdou o adxectivo latino MISERABILIS, mais non o verbo MISERARI, sobre o que aquel se formara.

Cando se unía a lexemas de verbos intransitivos ou usados intransitivamente, o sufixo asumía un valor activo. Nos seguintes casos as derivacións son formalmente regulares:

Apraziuele ‘que prace, que agrada’: “A outra cousa spiritual he como foy dito virtudes da alma, que a façe santa e [...] *aprazivele* a Deus” (SAS, p. 43); “Et o fillo liidimo, coño era de mellor lugar, así era mais *aprazivele* et mellor que Pilatus en toda las cousas et mais gisado para feicto[s] d’armas” (MS, p. 48). Variantes rexistradas: sing. *aprazivele* (SAS), *aprazivele* (MS).

Duráuil ‘que dura, duradeiro’: “deschime uida, esta nõ *dura[ui]lle*, quanta foy teu plazer” (TC, p. 895). Variantes rexistradas: sing. *durauil* (TC), *dura[ui]lle* (TC).

Enperduráuil ‘que perdura’: “per tal cõdizom que a aya o moefteiro d’Oseira por *enperdurauil*” (HG-P, p. 74; ano 1278). Variantes rexistradas: sing. *enperdurauil* (HG-P), *enperduravil* (CDMO), *inperduravil* (CDMO).

Estáuel ‘que está, que permanece, firme’: “outorgamos entre nos e uos que seia *estauel* e ualledeyro” (PSVD, p. 265; ano 1285); “et así nõca es *estáuel* en nihũ feyto” (CT, p. 641). Variantes rexistradas: sing. *estauel* (FD, USC, HG-P, PSVD, MSCDR), *estáuel* (CT, VFD), *estauell* (USC), *stauel* (USC, HG-P), *estavel* (LCS, MPR, GHCD), *estável* (MSMFP), *estabel* (MSCDR), *stavel* (CDMO), *stável* (MSMFP), *estavele* (USC, PSVD, MSCDR, SVP), *estáuele* (VFD), *estauelle* (USC), *estavele* (LCS, MSCDR), *estávelle* (MSMFP), *estabele* (GE, MSCDR, SVP), *estábele* (VFD), *estauil* (FD, HG-P, MSCDR), *estáuil* (VFD), *estauill* (MSCDR), *estaujl* (HG-P),

---

¹⁴ Variantes rexistradas: sing. *miserable* (LCS).

estauyl (HG-P), *estavoyll* (CDMO), *stauil* (HG-P, PSVD), *stauil* (MSCDR), *stáuil* (VFD), *estavil* (MPR, MERS), *estabil* (MSCDR), *estábil* (VFD), *estávile* (VFD), *estabile* (MSCDR), *estable* (VFD, USC, HG-P, AP, LCS, PSVD, CDMO) / pl. *estáuellas* (VFD), *estaveles* (LCS), *estauiles* (HG-P, MSCDR), *estables* (LCS).

Fincable ‘que finca ou fica, que queda’: “e os outros mo-
rauidís *fincables* a día de Sã Mjgell de setiëbro do outro ano de
çinquoëta e noue anos” (AP, 1632). Variantes rexistradas: pl. *fin-
cables* (AP).

Paçiuile ‘que prace, agradable; pacífico’: “Et outrosy
auendo cada huna de nos partes de vender ou sopenorar este
dito foro, que o façamos huna parte a ouotra tanto por tanto
querendô, et non o querendo, que enton que ofaçamos a per-
sona *paçiuile*, que non seja poderosa” (USC, pp. 436-437; ano
1459). Dado que non dispoñemos máis ca dun rexistro tardío
deste adxectivo en todo o corpus galego explorado, é moi facti-
ble que se trate dun préstamo ocasionalmente tomado por un
notario do idioma castelán, onde, segundo o DCECH, *apacible* é
forma disimilada procedente de *aplazible* (derivado de *plazer*)
que acabou recibindo o influxo semántico de *paz*, de modo que
chegou a adquirir o sentido de ‘manso’. Por outra parte, *placible*
e *pacibles* xa se atestan no castelán medieval (cf. Val Álvaro 1981:
187-188). Variantes rexistradas: sing. *paçiuile* (USC).

Perduráuel ‘que perdura’: “aga a nosa maldiçon et a de
Deus que e Padre poderoso por sempre *perduravil*” (CDMO, II,
p. 1049; ano 1275). Variantes rexistradas: sing. *perdurauell* (MS),
perduravel (GTL), *perdurauale* (MS), *perdurauil* (TC, HG-P), *perdu-
ravil* (CDMO), *perdurauill* (TC) / pl. *perdurauilles* (TC).

Semelláuel ‘que se asemella, semellante’: “fe do
moefteyro comparar nõ quiferẽ, entom uenderdef áatal homme
que feya *femelauel* de uof con cõfelo e con outorgamẽto do
moefteyro” (HG-P, p. 77; ano 1283). Variantes rexistradas: sing.
semelauel (FD, FR, TA, HG-P, MSCDR), *semelavel* (MPR),
semeláuel (MSMFP), *semellauel* (TA, HG-P, MSCDR, SVP),
semellavel (CDMO), *semelláuel* (VFD, MSMFP), *simellauel* (HG-P),
semellauale (MS, PSVD), *semelláuele* (VFD), *semeláuele* (MSMFP),
semeláuelle (MSMFP), *semelauil* (TA), *semelavil* (MPR), *semellauil*

(MSCDR), *semellavil* (MPR, CDMO), *semellávil* (MSMFP), *semellavyll* (CDMO), *semelauil* (SVP), *semelavil* (CDMO), *semelaujl* (HG-P), *semillauil* (MSCDR), *semyllauil* (MSCDR), *semilauil* (MSCDR), *semilavil* (MPR), *semellavoile* (CDMO), *semelabile* (CDMO), *semelabal* (HG-P), *semelaval* (MPR), *semellable* (VFD, AP, PSVD, SVP, MSMFP), *semejable* (AP) / pl. *semellaueles* (FR, HT, CI, HG-P), *semellaveles* (CDMO), *semelláveles* (MERS), *semellauelles* (TA, SVP), *semellavelles* (CDMO), *semelávele(s)* (MSMFP), *semelávelles* (MSMFP), *semellauiles* (HG-P), *semellauyilles* (SVP), *semellaviles* (CDMO), *semellavilles* (CDMO), *semellauijs* (TC, TA), *semelávěēs* (MSMFP), *semellables* (VFD, HG-P, SVP).

Derivados irregulares formados sobre bases verbais intransitivas ou usadas intransitivamente son os seguintes:

Conuiniuel ‘que convén, conveniente’: “Et nos asignamos prazos *conuenibles* a as ditas partes” (SVP, p. 110; ano 1394); “et deuen cauidar que see o freo for lligeiro et *conuiniuel* ao Cauallo, non llo deuen mudar” (TA, p. 71). Este adxectivo non se formou regularmente sobre a base do verbo medieval *conuñjr*, senón que parece herdado dun probable *CONVENIBILIS do latín tardío. Talvez é por esta desconexión formal con *conuñjr* polo que o adxectivo pode aparecer non con vogal temática *-i-*, senón con *-a-*: “*conuenauilles* cousas” (TC, p. 894), “manteença *conuenauel*” (USC, p. 129; ano 1333). Variantes rexistradas: sing. *conuenjbil* (TC), *conuynjuel* (TA), *conuiniuel* (TA), *conuinyuel* (TA), *cōueniuele* (MS), *conueniuil* (MSCDR), *conuiniuil* (TA), *conuenauel* (USC), *conbenible* (VFD) / *conuenyuelles* (TA), *conuinjuilles* (TA), *conuiniuyilles* (TA), *conuenauilles* (TC), *conuiniuilis* (TA), *conuiniuijs* (TA), *conuenibles* (SVP).

Suçesiuelle ‘que sucede, sucesivo’, formado irregularmente sobre *suçeder*: “aforamos a uos Gomes Aras et a vosa muller Moor Gomes, por tenpo de vosas vidas danbos et de outras duas vozes apus tenpo de voso finamento *suçesiuelles* ...etc., o noso forno de Coynas con sua cortina et con suas entradas et seidas a monte et a fonte” (MSCDR, p. 613; ano 1420). Variantes rexistradas: pl. *suçesiuelles* (MSCDR).

3.2. Derivación denominal

Son poucos os casos atestados en que o sufixo *-uel* se une a bases nominais. En todas eles o seu valor semántico é instrumental, o que quere dicir que o adxectivo que o leva indica que o substantivo que modifica porta ou infunde aquilo que expresa o nome sobre o que se forxou a derivación. Evidentemente, trátase dun valor non moi distante do que anteriormente catalogamos como activo, propio da derivación sobre bases verbais intransitivas ou utilizadas intransitivamente¹⁵:

Amigáuel ‘que convida á amizade, que inspira amizade’: “conveeron en homes boos alvidros et *amigaveles* compoedores” (CDMO, II, p. 1135; ano 1287). O substantivo base é *amigo*. Variantes rexistradas: sing. *amigauel* (SVP), *amigavil* (CDMO), *amigavill* (CDMO) / pl. *amigaveles* (USC), *amigaveles* (CDMO), *amigables* (AP), *amjgaules* (AP).

Faboráuel ‘que procura favor, que resulta propicio’: “por quanto nos ao presente o auemos por moy sospeytoso e odioso á nos et por *faborauel* ao dito Afonso Sanches” (VFD, II, p. 26; ano 1434). O substantivo base é *favor*. Variantes rexistradas: sing. *faborauel* (VFD).

Rasonáuel ‘dotado de razón ou conforme á razón’: “et él que era prestes de a faser e de os ajudar pera os ditos mesteres en aquilo que fose *rasonauel*” (VFD, II, p. 167; ano 1434). O substantivo base é *razón*. Variantes rexistradas: sing. *rasonauel* (VFD), *rasonabele* (LCS), *razonable* (MSCDR), *rasonable* (VFD, HG-P, SVP, SHIG), *rrasonable* (AP).

Caso de difícil interpretación é o adxectivo **agradable**¹⁶. Non me parece correcto facelo derivar do verbo *agradar* e con sentido de posibilidade pasiva, pois nos dous usos rexistrados no corpus que explorei semella que se perde a constante semántica da non actualización. En efecto, o seu sentido no sintagma *agradable vontade* parece ser non o de ‘que pode ser agradada’,

---

¹⁵ Esta mesma observación fíxoa Núñez Cedeño (1993: 100) para o caso do castelán actual.

¹⁶ Variantes rexistradas: sing. *agradable* (VFD) / pl. *agradables* (VFD).

senón o de 'que é agradada, que sente agrado': "por min e por todos meus herdeiros e sucesores generales e particulares e con toda mia propia e libre e *agradable* vontade, otorgo e conosco que poño, cedo e traspaso em vos Lopo Sanches de Ulloa..." (VFD, I, p. 186; ano 1441); "por ende nos las ditas partes de nosas propias libres gratas e *agradables* vontades por nos quitáremos e partírimos dos ditos pleytos e contendas, gastos, odios e malquerencias biiremos á boa paz e çeder letigios e dar fin aas lites" (VFD, I, p. 197; ano 1489). Tampouco me convence a opción de derivalo do verbo *agradar* tomado como intransitivo, xa que creo que *agradable* non ten na frase nominal *agradable vontade* un sentido activo ('que agrada'). Por tanto, inclínome -con reservas- a relacionalo co substantivo *grado* 'vontade, gusto', de moito uso na lingua medieval, e a adxudicarlle un valor semántico instrumental ('que porta ou sente grado ou satisfacción'). Descoñezo outros usos equiparables no galego medieval, mais non no castelán, onde se documenta en antigas e duradeiras fórmulas de documentos notariais en que sen dúbida se inspiraron os redactores dos fragmentos dos instrumentos galegos de 1441 e 1489 anteriormente citados¹⁷.

3.3. Sufixos en competencia con -uel

No corpus estudado obsérvase unha gran estabilidade no uso do sufixo *-uel* tanto na derivación deverbais sobre bases transitivas coma na derivación denominal. Polo contrario, na derivación deverbais sobre bases intransitivas ou usadas intransitivamente percíbese unha competencia de *-uel* con outros sufixos para a expresión dos diversos matices posibles do sentido que

---

¹⁷ Véxanse soamente dous exemplos tirados do CORDE: "Por la qual cosa sea manifiesto a todos los presentes et a los auenideros que nos don Pedro Ferrandez vassallo de Santa Maria y Señor de Albarrazin con sincero corazon et con *agradable voluntad* para aumento de la Santa Cristiandat et encogimiento de los enemigos de la Cruz de Jhesucristo pueblo vna ciudat en el lugar que es dicho de Santa Maria de Albarrazin" (doc. de 1300); "dixieron que ellos e cada uno d'ellos de su propia e *agradable voluntad* e avtoridad, syn premia nin costrenimiento nin mandamiento alguno que les fuese fecho, se obligavan e obligaron" (doc. de 1470).

neste traballo veño denominando activo. O mesmo aconteceu nos romances do noso contorno¹⁸.

O sufixo *-iuo* é no romance galego o resultado culto de *-ĪVUS*, que en latín formaba case sempre agregándose a lexemas de participios verbais (cf. Ferreiro 1997: 165). Aínda que en época antiga *-ĪVUS* adoitaba ser semanticamente pasivo (*SATĪVUS* ‘que foi sementado’), a partir de Cicerón tales adxectivos foron tendendo a adquirir, sobre todo na lingua escrita, un valor activo conectado coa carga semántica propia do verbo de que derivaban, de modo que lle podían atribuír ao substantivo con que concertaban a capacidade de materializar a acción indicada polo verbo base (cf. Pharies 2002: 370). O sufixo galego *-iuo* herdou esta función, e, así, *sucesiuo* podía expresar o significado de ‘que sucede’, tal como vemos en instrumentos notariais dos séculos XIV e XV máis ou menos contemporáneos daquel en que rexistramos a variante *suçesíuelle*, que data de 1420 e achega o mesmo significado:

Damos et outorgamos a foro a uos Rodrigo Afonso de Paaços, notario do Riueiro da Auia, por en tempo de vosa vida et a tres vozes depouys de uoso finamento, por orde *suçesivo*” (MSCDR, p. 536, ano 1397).

Tempo de vosas vidas danbos et de outras duas vozes *sucisivas*, feitas per orden” (MSCDR, p. 615, ano 1420).

Aforamos a vos Esteuõ Carreiro, et a vosa moller Maria Anes, por tempo de uosas vidas et de outras duas vozes apus o tempo do fynamento do pustromeiro de vos, feytas per orden *sucsiuo* (MSCDR, p. 653, ano 1429).

Pode aparecer tamén a variante *-iue(s)*: “et nos diades et paguedes del cada anno vos et a dita vosa muller et a primeyra boz que ficar et susçeder en o dito foro, foro de nouenia de todas las cousas que Deus ende der, et as outras bozes *suçesiues* et cada hun delas que faça foro de quinta ao dito moesteiro” (SVP, p. 278, ano 1461).

---

¹⁸ Cf., para o castelán, Val Álvaro (1981: 188-190). Para o portugués encóntranse referencias illadas en Allen Jr (1966).

A pugna entre os sufixos *-uel/-bre* ou *-ble* e *-ivo* para a expresión deste significado, hoxe resolta a prol do segundo, aínda estaba bastante viva no século XIX. Así o demostran, entre outros, os seguintes textos de 1837, 1880 e 1882, onde *vengatible*, *vingatibres* e *pensatible* se empregan alí onde na actualidade son normais *vingativo(s)* e *pensativo*¹⁹:

Todo eso he verdade, pero non me negarédes que he muy *vengatible*, é muy amigo de que non quede sin pagarlla ó que lla faga; é eso no-no manda Dios (ECCh, p. 2).

Pol-as augustas bóvedas d'un craustro / d'o Mosteiro d'Oseira, *pensatible*, / co-as mans en cruz e co-a cogula posta (SA, 89).

Treidoras, carraxentas, *vingatibres* / Que os mozos d'a parroquia lle descargan (FX, 13).

Estas dúas unidades con sufixo *-ble* ou *-bre* aínda perviven na actualidade, e non só na lingua escrita, senón tamén na oral. Este é polo menos o caso do adxectivo *pensatible*, para o que conto con comunicacións persoais que me aseguran o seu uso na lingua popular actual e para o que o Tesouro Informatizado da Lingua Galega (TILG) ofrece 35 rexistros tirados de obras aparecidas entre 1863 e 1999. A máis tardía é a seguinte:

A Salvadora, véndonos tan reconcentrados e *pensatibres*, optou por liberar o seu natural positivismo (GA, 129).

Canto ao adxectivo *vengatible*, podo dicir que o TILG ofrece 7 ocorrencias del, das que a máis antiga data de 1853 mentres que a máis recente, que a seguir transcribo, pertence a unha obra de 1972:

Parouse un intre e, con vòs solermeira e *vengatibre*, espetoulles: -¡Vós rides, i eu beilo! (AAQ, 243).

---

¹⁹ A segunda e a terceira documentación están tomadas de Freixeiro Mato et alii (2005: 291-292).

Agregado a bases derivativas verbais, o sufixo *-deiro* serve para formar adxectivos que poden expresar a “posibilidade o necesidade de que a significación do verbo primitivo se cumpra en el sustantivo a quien se refieren” (Alemany Bolufer 1920: 42). En galego *duradeiro* xa desde as fontes do século XIII colisionaba con *duráuil* na acepción de ‘perdurable, que dura ou perdura’. Véxanse as documentacións do primeiro extraídas das *Cantigas de Santa María* e da tradución galega da *General Estoria*:

Chaga que Adan nos fezo, | per que perderon a vida || dos ceos
muitos e muitas; | mas esta Sennor conprida || pela sa grand'
omildade | nos deu pera o ceo ida || e fez cobrar parayso, | que
é vida *duradeira*” (CSM, 213.101-104).

Et Abel tanto quer dizer, segundo os Despoementos da Biblia,
ëna nosa lengagë, cõmo choro ou cousa que nõ he *duradeyra* (GE,
p. 10).

Et os omës cada dia somos mays flacos et mays falescidos; et os
omës et as outras cousas cada dia fazë fillos mays flacos et me-
nos *duradeyros* ja (GE, p. 51).

Os modernos dicionarios galegos aínda recollen como entradas
lexicais tanto *durable* coma *duradeiro* ou *duradoiro*. Acontece o
mesmo en portugués entre *duradoiro* e *durável* (cf. Allen Jr. 1966:
78).

Con sentido activo e unido a bases verbais, chegou a fa-
cerse moi produtivo o sufixo *-nte*, que, procedente da termina-
ción dos participios de presente latinos, se presenta baixo as
formas *-ante*, *-ente* e *-inte* porque toma a vogal temática propia
da base (cf. Ferreiro 1997: 157). Como indica Pharies (2002: 84,
217), estamos ante o caso dunha desinencia flexiva latina que no
castelán (e noutros romances) se transformou en sufixo deriva-
tivo. En galego este sufixo tamén exerceu competencia sobre *-uel*
para a expresión dos valores semánticos activos²⁰, como ben se
observa nos casos dos non infrecuentes adxectivos *semelláuel* e

---

²⁰ Segundo Alemany Bolufer (1920: 23), estes adxectivos “conservan en parte a significación participial activa [del latín] y denotan a la vez que la idea del verbo se ha convertido en una cualidad más o menos permanente en el nombre a quien se refiere el adjetivo”.

conuiniuel, que acabaron sendo substituídos por *semellante* a *conveniente*, dúas alternativas xa presentes nas nosas fontes medievas.

Canto ao primeiro destes dous adxectivos, baste con dicir que na base TMILG se rexistran 56 casos de *semellante* e 18 de *semelante* en fontes que cronoloxicamente se sitúan nun arco temporal que vai desde o século XIII ata finais do XV:

Et eu Loppo Pelaez, en lugar de Roy Perez, notario en Parrega, a ifto presente foy τ efcruij y meu nome fiz y efte final *femellante* ao de Roy Perez que tall he en testimonio de verdade (HG-P, p. 55; ano 1334).

E eu, Aras Eanes, notario jurado de Búval e de Castella por Domingo Martínez notario público del rey, escriví esta procuraçón a rogo e a mandado de donna Beatrix, e fiz y meu sinal, *semelante* o do dito notario, que tal est, in testimonio de verdade (MPR, p. 171, ano 1313).

Segundo Ramón Lorenzo (1977: II, 375), *conveniente* e as súas variantes usáronse raramente antes do século XVI tanto nas fontes galegas coma nas portuguesas, mais o certo é que xa se poden recadar nalgunhas do século XIII. De textos galegos son os seguintes rexistros:

Ueõo tempo *cõuenente* et mellorado das aguas (TC, p. 809).

Cõtaremos... du sera en lugar *cõuiniente* (TC, p. 84; no manuscrito A₁, máis tardío, lese *conuenjbil*).

Tantas bõas razões que erã *conuientes* (TC, p. 126).

Começou ende Junto cõ a dita eglleia huñs paaços de bobeda cõ huã *conuenjente* torre (CI, p. 130).

Semelhável / *semejable* e *convenhável* / *convenible* tamén se utilizaron profusamente no portugués e no castelán medievais (cf. Lorenzo 1977: II, 375, 1180; Val Álvaro 1981: 189). Mais, coma no idioma galego, estes casos de variación *-vel* ou *-ble* / *-nte* resolvéronse nos dous romances veciños a favor da segunda opción, que, unida ás dúas bases verbais aquí consideradas, xa se encontra en fontes do século XIII tanto dunha lingua coma da

outra (cf. Lorenzo 1977: II, 375; Pharies 2002: 84, 218). Por tanto, tamén nestas dúas unidades lexicais se consumou unha certa redución do campo de aplicación do sufixo descendente de –BÍLIS para a expresión de valores semánticos activos por medio de adxectivos derivados de verbos intransitivos ou usados intransitivamente. A este respecto, sería digna de estudo a cuestión de se, como semella estar a acontecer no castelán moderno (cf. Pharies 2002: 138), tamén no galego contemporáneo *-ble* ou *-bel* é un dos sufixos que se mostran máis produtivos, mais tendendo a limitar esa produtividade á expresión do valor semántico da posibilidade ou a necesidade pasivas (*controlable*, *programmable* etc.).

ANEXO

Número de ocorrencias de cada variante do sufixo no singular e no plural (prosa non notarial e prosa notarial)

	FD	FR	TPb	TP2	GTL	TC	GE	CT	SAS	HT	MS	TA	CI
uel	3	1	1		1			1			1	12	
uele		1	3				3		1	1	12		
uil	1			6		4 ²¹						2	
uile						1							
ble													
bre			1										

Táboa 1. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa non notarial. Número singular.

	FD	FR	TPb	TP2	GTL	TC	GE	CT	HT	MS	TA	CI
ueles		1					1		1		4	1
uiles (uillis)						2					2	
uijs						1					2	
bles												
bres												

Táboa 2. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa non notarial. Número plural.

	VFD	USC	HG-P	PSVD	MSCDR	CDMO	MSMFP	MERS
uel			4	3	1			
uele								
uil	13		22	2	5	10	1	2
uile								
ble			1				1 ²²	

Táboa 3. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1251-1300). Número singular.

²¹ Aos casos de *durauil* (p. 893), *perdurauil* (p. 896) e *perdurauill* (p. 896), súmolle o de *conuenibil*, que se encontra no manuscrito A₁ 84, n. 27, de TC no canto do *cōuiniente* que na mesma pasaxe se le en A.

²² Debo advertir que este é un rexistro para o que non temos datación exacta, senón só aproximada (entre 1270 e 1324): “por quanto eu ey e devo d-aver *muble* e rays guanado e por guanar” (MSMFP, p. 56). Por tanto, podería ser unha forma dun documento do século XIV.

	VFD	USC	HG-P	PSVD	MSCDR	CDMO	MSMFP	MERS
ueles		1				2		
uiles (uilis)	4		6			2		
uijs								
bles	2							

Táboa 4. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (séc. 1251-1300).
Número plural.

	VFD	USC	HG-P	MSCDR	MPR	SVP	CDMO	MSMFP	GHCD
uel	1	4	4	4		12	11	15	1
uele		1						2	
uil	9	2	14	3	11		16		4
uile							3		
ble	1						1		

Táboa 5. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1301-1350).
Número singular.

	VFD	USC	HG-P	MSCDR	MPR	SVP	CDMO	MSMFP	GHCD
ueles		8	7				6		
uiles (uilis)	2		1			1	6		
uijs	2								
uëës								1	
bles									

Táboa 6. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1301-1350).
Número plural.

	VFD	USC	HG-P	PSVD	MSCDR	MPR	SVP	CDMO	MSMFP	MERS
uel		12	1 ²³	1	1	4 ²⁴	2		7	
uele										
uil		1			4	6	2	8		1
uile	1							1		
ble										

Táboa 7. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1351-1400).
Número singular.

	VFD	USC	HG-P	MSCDR	MPR	SVP	CDMO	MSMFP	MERS	SHIG
ueles				2		2	1	4	2	3
uiles (uillis)	1		2	2	1	4	4		1	1
uijs										
bles		1				2				1

Táboa 8. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1351-1400).
Número plural.

	VFD	USC	HG-P	LCS	PSVD	MSCDR	SVP	MSMFP	SHIG
uel	4	5	1	5		1	2	7	
uele	5	1		2	1	3	1	4	
uil									
uile	1								
ble	2	1	2	2	2			2	1

Táboa 9. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1401-1450).
Número singular.

²³ Na realidade, trátase dun rexistro con alteración da vogal postónica: *ssemelabal* (HG-P, p. 61; ano 1385, Anca-A Coruña).

²⁴ Dous destes catro rexistros corresponden a dúas formas con alteración da vogal postónica: *semelaval* (MPR, p. 211, ano 1369; p. 225, ano 1395).

	VFD	USC	HG-P	LCS	PSVD	MSCDR	SVP	MSMFP	MERS
ueles	13	33	4	5	3	1	1	13	1
uiles (uilis)		1			2			1	
uijs									
bles		5		1					1

Táboa 10. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1401-1450).
Número plural.

	VFD	USC	AP	PSVD	MSCDR	SVP	MSMFP
uel	8			1	2		
uele	4			1	2	1	
uil					1		
uile		1			1		
ble	6	1	8	12	1	3	2

Táboa 11. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1451-1520).
Número singular.

	VFD	USC	HG-P	AP	PSVD	MSCDR	SVP	MSMFP
ueles	8				3	2	2	1
uiles (uilis)								
uijs								
bles	13	1	4	18	16		15	3

Táboa 12. Resultados do sufixo -BĪLIS na prosa notarial (1451-1520).
Número plural.

	1251-1300 PNN PN	1301-1350 PNN PN	1351-1400 PNN PN	1401-1450 PNN PN	1451-1520 PNN PN
uel	-- 8	6 52	1 28	13 25	0 11
uele	-- 0	8 3	1 0	12 17	0 8
uil	-- 55	5 ²⁵ 59	6 22	2 0	0 1
uile	-- 0	1 3	0 2	0 1	0 2
ble	-- 2 ²⁶	0 2	0 0	0 12	0 33
bre	-- 0	1 0	0 0	0 0	0 0

Táboa 13. Cadro-resumo. Número singular. (PNN = Prosa non notarial²⁷. PN = Prosa notarial.)

	1251-1300 PNN PN	1301-1350 PNN PN	1351-1400 PNN PN	1401-1450 PNN PN	1451-1520 PNN PN
ueles	-- 3	2 21	1 14	4 74	1 16
uiles (uillis)	-- 12	2 10	0 16	2 4	0 0
uijs	-- 0	1 2	0 0	2 0	0 0
uëes	-- 0	0 1	0 0	0 0	0 0
bles	-- 2	0 0	0 4	0 7	0 70

Táboa 14. Cadro-resumo. Número plural. (PNN = Prosa non notarial. PN = Prosa notarial.)

---

²⁵ Véxase a nota 21.

²⁶ Véxase a nota 22.

²⁷ Para moitas das obras de prosa non notarial aquí exploradas non contamos cunha datación exacta. Para os efectos prácticos da elaboración das táboas 13 e 14, e sen ningún outro tipo de implicación, realicei os seguintes agrupamentos cronolóxicos: 1) 1301-1350: FD, FR, TPb, GTL, SAS, TC, GE; 2) 1351-1400: TP2, CT, HT; 3) 1401-1450: MS, TA; 4) 1451-1520: CI. Coido que a manipulación así realizada é de pouca importancia e non distorsiona máis ca en moi leve medida os resultados da análise.

Fontes exploradas

1) *Medievais*²⁸

- AP: F. R. Tato Plaza (1999): *Libro de notas de Álvaro Pérez, notario da terra de Rianxo e Postmarcos (1457)*. [Santiago de Compostela]: Consello da Cultura Galega / Ilustre Colexio Notarial da Coruña.
- CGC: R. Polín (ed.) (1997): *Cancioneiro galego-castelán (1350-1450). Corpus lírico da decadencia*. Sada / A Coruña: Edicións do Castro.
- CDMO: M. Román Martínez (ed.) (1989-1993): *La colección diplomática de Santa María de Oseira (1025-1310)*. 3 vols. [vols. 1 e 2: 1989; vol. 3: 1993]. Santiago de Compostela: Tórculo Edicións.
- CI: R. Vasquez (2001): *Crónica de Santa María de Íria*. Estudo e edición de José Antonio Souto Cabo. Santiago: Cabido da S.A.M.I. Catedral / Seminario de Estudos Galegos / Edicións do Castro.
- CSM: W. Mettmann (ed.) (1959-72): *Alfonso X: Cantigas de Santa Maria*. 4 vols. Coimbra: Acta Universitatis Conimbrigen-sis. Reed. de Ed. Xerais de Galicia en 1981 (2 vols.).
- CT: R. Lorenzo (ed.) (1985): *Crónica troiana. Introducción e texto*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa.
- CuP: G. Avenosa (1995): "Atopáronse uns pergamiños... O redescubrimento duns fragmentos en galego das 'Partidas'", *Romance Philology* 49, 2, pp. 119-129.
- FD: "Flores de Dereito", in J. L. Pensado (ed.) (1974-1975): "Tres fragmentos jurídicos galaicoportugueses", *Cuadernos de Estudios Gallegos* 29 (87-88-89), pp. 102-129 [texto: pp. 123-128].

---

²⁸ As fontes medievais do corpus foron exploradas por medio do TMLG: Xavier Varela Barreiro (dir.) (2004): *Tesouro Medieval Informatizado da Lingua Galega*. Instituto da Lingua Galega (<http://corpus.cirp.es/tmilg/>).

- FR: "Foro Real", in J. L. Pensado (ed.) (1974-1975): "Tres fragmentos jurídicos galaicoportugueses", *Cuadernos de Estudios Gallegos* 29 (87-88-89), pp. 102-129 [texto: pp. 122-123].
- GE: R. Martínez López (ed.) (1963): *General Estoria. Versión gallega del siglo XIV. Ms. O.I.1. del Escorial*. Oviedo: Publicacións de *Archivum*. Tivéronse en conta as correccións de R. Lorenzo / X. L. Couceiro (1999): "Correccións á edición da *General Estoria* de Ramón Martínez López (I)", in R. Álvarez / D. Vilavedra (eds.): *Cinguidos por unha arela común. Homenaxe ó profesor Xesús Alonso Montero*. Universidade de Santiago de Compostela, vol. 1, pp. 595-627; e R. Lorenzo / X. L. Couceiro (1999): "Correccións á edición da *General Estoria* de Ramón Martínez López (II)", in X. L. Couceiro et al. (eds.): *Homenaxe ó profesor Camilo Flores*. Universidade de Santiago de Compostela, vol. 2, pp. 209-233.
- GHCD: A. López Ferreiro (ed.) (1901): *Galicia Histórica. Colección Diplomática*. Santiago: Tipografía Galaica.
- GTL: "Glosas de textos legais", in L.-F. Askins et alii (1997): "Novos fragmentos de textos xurídicos galegos (s. XIV)", *Revista de literatura medieval* 9, pp. 9-43 [texto: pp. 39-41].
- HG-P: C. de Azevedo Maia (1986): *História do Galego-Português. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal do século XII ao século XVI (com referência á situación do galego moderno)*. Coimbra: Instituto Nacional de Investigação Científica.
- HT: K. M. Parker (ed.) (1975): *Historia Troyana*. Edición e introducción de ---. Santiago: Instituto Padre Sarmiento. Tivéronse en conta as correccións que a esta edición lle fixo R. Lorenzo (1982): "Correccións á edición da *Historia Troyana* de Parker", *Verba* 9, pp. 253-290.
- LCS: Á. Rodríguez González (ed.) (1992): *Libro do Concello de Santiago (1416-1422)*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- LP: M. Brea López (coord. de edición) (1996): *Lírica profana galego-portuguesa*. Corpus completo das cantigas medieavais, con estudo biográfico, análise retórica e bibliografía espe-

- cífica. 2 vols. Santiago de Compostela: Centro de Investigacións Lingüísticas e Literarias "Ramón Piñeiro".
- MERS: E. Duro Peña (ed.) (1977): *El monasterio de San Esteban de Ribas de Sil*. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo".
- MPR: E. Duro Peña (1972): *El monasterio de S. Pedro de Rocas y su colección documental*. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos "Padre Feijoo".
- MS: J. L. Pensado Tomé (ed.) (1958): *Os Miragres de Santiago. Versión gallega del Códice latino del siglo XII atribuido al papa Calisto I*. Madrid: C.S.I.C. (Anexo LXVIII da *Revista de Filología Española*).
- MSCDR: M. Lucas Álvarez et alii (eds.) (1996): *El monasterio de San Clodio do Ribeiro en la Edad Media: estudio y documentos*. Sada/A Coruña: Ediciós do Castro.
- MSMFP: J. I. Fernández de Viana y Vieites (ed.) (1995): *Colección diplomática del monasterio de Santa María de Pantón*. Lugo: Servicio de Publicaciones de la Diputación Provincial de Lugo.
- PSVD: J. L. Novo Cazón (ed.) (1986): *El priorato santiaguista de Vilar de Donas en la Edad Media (1194-1500)*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, Conde de Fenosa.
- SAS: "Sobre a simonía", in L.-F. Askins et alii (1997): "Novos fragmentos de textos xurídicos galegos (s. XIV)", *Revista de literatura medieval* 9, pp. 9-43 [texto: pp. 42-43].
- SHIG: A. García y García (DIR. Ed.) (1981): *Synodicum hispanum I. Galicia*. Madrid: Editorial Católica.
- SVP: M. Lucas Álvarez / P. Lucas Domínguez (eds.) (1996): *El priorato beneditino de San Vincenzo de Pombeiro y su colección diplomática en la Edad Media*. Sada / A Coruña: Ediciós do Castro.
- TA: *Tratado de Albeitaria*. Introducción, transcripción e glosario de José Luis Pensado Tomé. Revisión para a imprenta e edición en apéndice de Gerardo Pérez Barcala. Santiago de Compostela: Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, 2004.

- TC: R. Lorenzo (ed.) (1975): *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. Edición crítica anotada, con introducción, índice onomástico y glosario de ---. 2 vols. [vol. 1: Introducción, texto anotado e índice onomástico; vol. 2: Glosario]. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos Padre Feijoo.
- TPb: Terceira Partida, in E. Oviedo Arce (ed.) (1901): "Fragmento de una versión gallega del Código de Las Partidas de Alfonso el Sabio", in A. López Ferreiro (ed.): *Galicia Histórica. Colección Diplomática*. Santiago: Tipografía Gallega, pp. 104-109.
- TP2: Terceira Partida, in L. - F. Askins et alii (eds.) (1997): "Nove fragmentos de textos xurídicos galegos (s. XIV)", *Revista de literatura medieval*, IX, pp. 9-43 [texto: pp. 33-39].
- USC: M. X. Justo Martín / M. Lucas Álvarez (1991): *Fontes documentais da Universidade de Santiago de Compostela. Pergameos da serie Bens do Arquivo Histórico Universitario (Anos 1237 / 1537)*. Edición diplomática. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.
- VFD: X. Ferro Couselo (1967): *A vida e a fala dos devanceiros. Escolma de documentos en galego dos séculos XIII ao XVI*, 2 vols. Vigo: Galaxia. Ed. facsímil: Vigo, Galaxia, 1996.

2) Posmedievais

- AAQ: M. García Barros (1972): *As aventuras de Alberte Quiñoi*. Vigo: Castrelos.
- ECCh: *Encuentro y Coloquio Que tiveron na pontella da Chainsa, cercana á vila de Noya, Gurumete, Pedro de Atanasio, é Pepe Alonso, o día 13 de Novembro de 1836, en que se nombrou na--quela vila ó Auntamento Costitucional*. Santiago: Imprenta de D. José Fermín Campaña y Aguayo, 1837.
- FX: F. M. de la Iglesia González (1882): *A fonte do xuramento*. A Coruña: Vincenzo Abad.
- GA: X. Cid Cabido (1999): *Grupo abeliano*. Vigo: Xerais.
- SA: V. Lamas Carvajal (1893): *Saudades Gallegas*. Ourense: El Eco de Orense; 1ª ed., 1880.

Bibliografía

- Alemaný Bolufer, J. (1920): *Tratado de la formación de palabras en la lengua castellana. La derivación y la composición. Estudio de los prefijos y sufijos empleados*. Madrid: Victoriano Suárez.
- Alfonso X el Sabio (2001): *General Estoria. Primera parte*. Edición, introducción y aparato crítico de Pedro Sánchez-Prieto Borja. 2 vols. Madrid: Fundación José Antonio de Castro.
- Allen Jr., Joseph H. D. (1966): *Portuguese word-formation with suffixes*. New York: Kraus Reprint Corporation. Edición orixinal: Supplement to *Language. Journal of the Linguistic Society of America*, vol. 17, 2 (April-June, 1941).
- CORDE: REAL ACADEMIA ESPAÑOLA: Banco de datos (CORDE) [en línea]. *Corpus diacrónico del español*. <http://www.rae.es>.
- DCECH: J. Corominas & J. A. Pascual (1987/1989/1991): *Diccionario crítico etimológico castellano e hispano*. 6 vols. Madrid: Gredos [vol. 1: 1987; vols. 2, 3, 4: 1989; vols. 5, 6: 1991].
- DENFLP: A. Geraldo da Cunha (1994): *Dicionário Etimológico Nova Fronteira da Língua Portuguesa*. 2ª ed. revista e acrescida de um suplemento. Rio de Janeiro: Nova Fronteira; 1ª ed.: 1982.
- Fernández Ramírez, S. (1986): *La derivación nominal (Ordenado, anotado y dispuesto para la imprenta por Ignacio Bosque)*. Anejo XL del *Boletín de la Real Academia Española*. Madrid.
- Ferreiro, M. (1997): *Gramática histórica galega. II. Lexicoloxía*. Santiago de Compostela: Laiovento.
- Freixeiro Mato, X. R. et alii (2005): *A lingua literaria galega no século XIX*. Universidade da Coruña.
- Glare, P. G. W. (ed.) (2004): *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Kircher-Durand, Ch. (2002): "Les dérivés en -LIS", in Ch. Kircher-Durand (ed.): *Grammaire fondamentale du latin*. Tome IX. *Création lexicale: la formation des noms par dérivation suffixale*. Louvain - Paris - Dudley: Éditions Peeters, pp. 195-222.

- Lorenzo, R. (ed.) (1975): *La traducción gallega de la Crónica General y de la Crónica de Castilla*. Edición crítica anotada, con introducción, índice onomástico y glosario de ---. 2 vols. [vol. 1: Introducción, texto anotado e índice onomástico; vol. 2: Glosario]. Ourense: Instituto de Estudios Orensanos Padre Feijoo.
- Maia, Clarinda de Azevedo (1986): *História do Galego-Português. Estado lingüístico da Galiza e do Noroeste de Portugal do século XII ao século XVI (com referência á situação do galego moderno)*. Coimbra: Instituto Nacional de Investigação Científica.
- Menéndez Pidal, R. (1980): *Orígenes del español. Estado lingüístico de la Península Ibérica hasta el siglo XI*. 9ª ed. (según la tercera, muy corregida y adicionada). Madrid: Espasa-Calpe; 1ª ed.: 1926.
- Núñez Cedeño, R. A. (1993): *Morfología de la sufijación española*. Santo Domingo: Universidad Nacional Pedro Henríquez Ureña.
- Pharies, D. A. (2002): *Diccionario etimológico de los sufijos españoles y de otros elementos finales*. Madrid: Gredos.
- TILG: Antón Santamarina (dir.) (2003): *Tesouro Informatizado da Lingua Galega*. Instituto da Lingua Galega (<http://www.ti.usc.es/TILG/>).
- Väänänen, V. (1982): *Introducción al latín vulgar*. 4ª reimpr. Madrid: Gredos. Ed. orixinal: *Introduction au latin vulgaire*. Paris: Klincksieck, 1967.
- Val Álvaro, J. F. (1981): "Los derivados sufijales en -ble en español", *Revista de Filología Española*, LXI, 1ª-4ª, pp. 185-198.